مسئولیت متن و شکل بدوش نویسندۀ مضمون میباشد، عقیدۀ نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاین نمی باشد

واحد فقيري ۲۰۱۷/۱۲/۲۳

د افغانستان په سياست کي

د قومي او مذهبي مشرانو نقش ته يو نوی نظر

لمړی برخه

مقدمه:

څه وخت پخوا، دا ذهني سودا راولوېده چي د افغانستان د کليوالي ژوند، اقتصاد، او سياسي جوړښت په باره کي څه منظمه او پراخه مطالعه وکړم. د موضوع د روښانه کولو لپاره مي پدي هکله څو مشهور کتابونه، البته څه پخواني او څه نوي، وکتل. د دغو کتابونو له جملي څخه يو د مېرمن سينځل نويد عالي او پر علمي ميتودونو باندي برابر کتاب (په افغانستان کي ۱۹۱۹ - ۱۹۲۹: د اجتماعي بدلون په مقابل کي مذهبي عکس العمل) يو کرت بيا له سره څه په دقت ولوست.

پروفسور سينځل نويد له اصله افغانه ده. يو وخت د کابل په پوهنتون کي استاده وه. عالي تحصيلات ئي زياتره په متحده ايالاتو کي کړي دي، او اوس د امريکا د اريزونا ايالت په پوهنتون کي د مرکزي آسيا تاريخ تدريسوي. لنده دا چي مېرمن نويد د افغان - امريکن د ټولني له علمي او اکاډميک کدرونو او افتخاراتو څخه ده.

د مېرمن نويد د کتاب اصلي موضوع د غازي امان الله په دوره کي د اجتماعي بدلونونو په وړاندي د ديني او مذهبي مشرانو عکس العمل دئ، او هم د مطرح مخالف مذهبي اشخاصو د ژوند او عقايدو د روښانه کولو يوه ارزښتناکه هڅه ده. پروفسور سينځل نويد واقعاً ډېر زحمت ايستلی دئ، او د خپل کتاب لپاره ئي ډېر زيات اول لاس اسناد او کتابونه لوستي دي. ښه او ژور تحقيق ئي کړی دئ، او په مجموع کي ئي د تاريخي او سياسي حوادثو په اړه قضاوت منصفانه دئ.

پدي کتاب کي، ليکواله هڅه کوي چي د افغان په سياست کي د مذهبي خلکو او ملايانو د فعال او بارز نقش د اخيستلو تاريخي سلسله وڅېړي، مهم عوامل ئي راپيدا کړي، او سياسي او تاريخي سوابق ئي راوسپړي. دغه راز کتاب نه يوازي د غازي امان الله خان اصلاحات او پاليسي راپېژني، بلکي د هغه د مذهبي مخالفانو د سياسي قدرت د مخ پر زياتېدو تاريخي پروسه هم راته تشريح کوي.

زما د همدې ليکني د اصلي ټکي د شرح لپاره د مېرمن نويد د کتاب يوه بله جالبه مفکوره دا ده چي ليکواله ليکي: په ۱۹ پېړی کي د کابل د سلطنت پر سر د سدوزو او محمدزو سردارانو داخلي جنګونو او په تېره بيا د انګريزانو دوو تجاوزونو (۱۸۳۹ او ۱۸۷۸) د افغانستان په سياست کي د مذهبي جناح او ملايانو د قوي کېدو پروسه را شروع کړه، او د هغوی لپاره ئي په سياسي امورو کي د دايمي حضور لپاره موجه مذهبي دلايل، شرايط، او اسباب برابر کړل (مخونه، ۱۶-۱۷).

د کتاب په اول او دوهم فصل کي، ليکواله څو ځايه په متواتره توګه دا وايي چي په ۱۹ قرن کي د افغانستان په سياست کي د مذهبي جناح او ملايانو د بارز رول اخيستلو يو ستر سبب د «جهاد» هنګامه وه. او د دغه مهم بل اساسي علت دا وو چي د انګريزانو له لومړي اشغال څخه راوروسته د کابل سلطنت د انګريزانو په خوښه او تائيد ترلاسه کېدی. البته د سلطنت د ترلاسه کولو لپاره هر مشر له خپل ذاتي مهارته کار اخيستی، خو په نهايت کي د کابل د سلطنت د مشرانو په انتخاب کي د انګريزانو تائيد او حمايت ټاکونکی نقش لاره. د کابل د حاکمانو پر خلاف همدې پارونکي سياسي او مذهبي الزام د کابل حاکمان د دوامداره مذهبي چنلج سره مخامخ کړي ول. پدې زمانه کي، د کابل د پاچاهانو سياسي مخالفانو تل هغوی د «پرنګي» سره په کولوژن يا سازش تورنول. د کتاب پدي جالبو فصلونو کي ليکواله کاږي چي د امير دوست محمد خان او امير عبدالرحمن خان مخالفان هغوی سمدستي «د پرنګي ګوډاګيان» بلي، او د هغوی پر ضد «جهاد» اعلاموي.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بني پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکي په ځير و لولئ

د مثال په توګه، د کندهار اکثره خلک او مذهبي مشران د امیر عبدالرحمن خان مخالف ول. د کندهار مشهورو مذهبي مشرانو د امیر عبدالرحمن خان پر ضد فتوی صادره کړه، او هغه ئي «د پرنګي نماینده او کافر» وباله (مخ، ۲۸). او کله چي عبدالرحمن خان کندهار ونیو، هغه شخصاً پخپل لاس خپل مخالف مولوي عبدالرحیم کاکړ او نور ووژل. ځکه د افغان انګلیس د دوهم جنګ په جریان کي د کندهار په سیمه کي د میوند د فاتح محمد ایوب خان پلویان زیات ول، او څو ځله د هغه لپاره د انګریزانو او امیر عبدالرحمن خان پر خلاف وجنګېدل. دغه راز، د عبدالرحمن خان پر ضد د ملا مشک عالم او نورو افغاني شخیصتونو مخالفت هم سمدستي ملي او جهادي رنګ واخیست.

متن:

لکه څنګه چي پروفسور سینځل نوید وایي چي په ۱۹ قرن کي د انګریزانو دوو حملو د افغانستان د سیاسي برخلیک په ټاکلو کي د مذهبي مشرانو د تبارز لپاره زمینه برابره کړه، او د امان الله خان د سقوط یو عمده عامل سو، پدي مقاله کي زما مطلب دا دی چي دا ثابته کړم چي د انګریزیانو تر تجاوزونو مخکي د افغانستان په سیاست کي د مذهبي خلکو او ملایانو ونډه خورا کمرنګه وه. د خارجي اشغالګرانو پر ضد د افغان ولس د قیامونو جوړښت او مشرتوب په قومي ارستوکراسي پوري تعلق لاره، او عموماً ئي ملي داعیه بارزه وه، او چندان دیني صبغه ئي نه لرله، او نه هم د پخوانیو ښورښونو انګیزه څرګنده دیني توجیه لرله. په مخکنیو سیاسي ښورښونو کي په عمومي توګه د خارجیانو پر ضد د قیامونو په لیډرشیپ کي ملایان او دیني شخیصتونه نه راپیدا کېدل، بلکي په همدي تاریخي پاڅونونو کي مذهبي مشرانو عموماً فرعي او حاشیه وي نقش لوباوه. او هله سمدستي د خارجیانو پر ضد مبارزه «جهاد» نه بلل کېږي.

پدي زمانو کي، په افغانانو کي سیاسي حاکمیت او لیډرشیپ عموماً په قومي او نظامي ارستوکراسي پوري تعلق درلودی. په بل عبارت، په ۱۶، ۱۷، او ۱۸ قرنونو کي د افغانانو ټولو مهمو او تاریخي قیامونو ملي رنګ او جامي لرلي. پدي زمانه کي، سیاسي مشرانو عموماً ملي او قومي ترمینالوژي کاروله. د پیر روښان، خوشحال خان، میرویس خان، د کندهار او هرات ابدالیان، او د احمد شاه بابا په حرکتونو کي همدي سیاسي مشرانو د خارجي اشغالګرانو پر ضد د ملي آزادئ لپاره بیرغ پورته کړی وو. هغوی «د خارجي اسارت» څخه د خلاصون لپاره د خلګو «ملي احساسات» راپارول نه «دیني.» او عموماً ئي خپلو مبارزاتو ته د یو ملي آزادي غوښتونکي تحریک رنګ ورکاوه، نه مذهبي رنګ.

دلته به هڅه وکړو چي د ۱۶، ۱۷، او ۱۷ پیړیو په ملي پاڅونونو کي د ملایانو او مذهبي مشرانو ونډه وګورو. او دا به وګورو چي آیا هله هم افغانانو د خارجي اشغالګرانو پر ضد له دیني احساساتو څخه د حربې په توګه استفاده کوله او کنه؟ ایا د خارجي قواوو په شړلو کي د قیامونو لیډرشیپ ملایان کاوه او که د وخت د قومي ارستوکراسي مشرانو او نظامي قومندانانو؟

تاریخي پس منظر:

د احمد شاه بابا (۱۷۴۷ - ۱۷۷۳)

که چیري موږ په ۱۹ پیړئ کي د انګریزانو سره تر مخامخ کېدو څه مخکي په کندهار کي په ۱۸ پیړئ کي د احمد شاه بابا د انتخاب جرګي (۱۷۴۷) ته توجه وکړو، د شیر سرخ پدي تاریخي جرګي کي اکثریت مشران قومي ارستوکراتان او نظامي قومندانان دي، نه ملایان، نه برداران، او نه هم مذهبي مشران. د افغانستان د تحلیلي تاریخ مخکښ مورخ مرحوم میر غلام محمد غبار پخپل مشهور کتاب (احمد شاه بابا افغان) کي د دي تاریخي جرګي غړي د ۲۵ کلن احمد خان سدوزي په شمول داسي رامعرفي کوي: «د نادر افشار په لښکرو کي د افغاني قواوو قومندان نور محمد خان میر افغان علیزی، محبت خان د پوپلزو مشر، موسی خان د اسحق زو مشر، نصر الله خان د نورزو مشر، او حاجي جمال خان د بارکزو مشر.» (مخ، ۵۵). په یادو کسانو کي یو کس هم په تاریخ کي مذهبي شهرت او صلاحیت نه لري، بلکي ګرده یا د خپلو قومونو منل سوي مشران دي، او یا هم پوځي مشهور نظامي قومندانان دي. همدارنګه، د احمد شاه بابا د حکومت اکثره جنرالان، وزیران، والیان، او نور عالي رتبه مامورین مذهبي خلک نه ول. بلکي پدي وخت کي د دولت مهمي چاري زیاتره غیر مذهبي خلګو سمبالولي.

د تاریخي شواهدو په اساس، د ایران او مغل پر ضد د احمد شاه بابا د استقلال داعیه یوه ملي صبغه لري، نه مذهبي. په بل عبارت، احمد خان د خپل دولت په تاسیس کي پر ملي ترمینالوژئ باندي تکیه کوي، نه پر مذهبي کلماتو باندي. هغه ادعا کوي چي د فرید او د حمید دور به بیا راژوندی کوي، نه د کوم دیني مشر د حکومت دوره.

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنيزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په خیر و لولئ

د هغه تاريخي هيروګان په هند کي د افغانانو پاچاهان دي، نه کوم خاص ديني مشران. البته دا خبره بايد دلته ياده کړم چي دا د دې مانا نه لري چي ګواکي احمد شاه بابا دين او يا مذهبي مشرانو ته کومه خاصه توجه نه کوله. نه، هيڅکله نه. بلکي لکه څنګه چي د افغانستان د تاريخ دقيق او ممتاز مورخ الفستن پخپل کتاب (د کابل سلطنت) کي ليکي: «هغه د ښو ملايانو او وليانو زيات احترام کاوه.» هغه نرمه او خوشحاله طبع لرله، او د خلکو سره د پلار په شان مهربانه وو (دوهم جلد. مخ ۲۹۹).

غبار په خپل کتاب (احمد شاه بابا افغان) کي ليکي چي احمد خان په اصطلاح «لوکس او تجملی» ژوند نه لاره. پر تخت نه کښېناست، او تاج ئي نه په سر کاوه. ژوند ئي د نورو عادي افغانانو سره چندان زيات تفاوت نه لاره. خوراک ئي عادي افغاني ډوډۍ وه (مخ، ۳۳). غبار زياتوي چي احمد خان په پښتو او فارسي کي «کامل سواد» درلود، او «د شرق د لايقو خلکو په جمله کي حسابېږي» (مخ ۲۶). غبار ليکي چي احمد شاه بابا د سلطنت پر وخت يو «باتجربه» قومندان وو. زياتي «سياسي تجربي» ئي لرلي، او «د افغان په تاريخ اګاه وو.» (مخ ۶۲).

د افغانستان د چارو بل دقيق او پخوانی مبصر ښاغلي ډوپري په خپل کتاب (افغانستان) کي د احمد شاه بابا په باب وايي: هغه په «حکمت» حکومت کاوه، او د خپلو وزيرانو او جنرالانو «مشورو» ته ئي غوږ نيوی، او تل ئي هڅه کوله چي د حکومت کارونه د «خپل دربار په سلا او مشوره» وکړي (مخ، ۳۴۰).

په همدې لړ کي، په افغانانو کي د احمد شاه بابا محبوبيت او شهرت د هغه د ملي لاسته راوړنو له امله دئ، نه د هغه د ديني لاسته راوړنو په خاطر. د احمد شاه بابا شخصي شجاعت او په جنګونو کي کاميابه ليډرشيپ د هغه جادوګره کريزما په افغانانو کي عامه او ابدي کړې ده. ښاغلی بارت په خپل کتاب (د سوات په پښتنو کي سياسي ليډرشيپ) کي کاږي چي په افغانانو کي د سياسي ليډرشيپ د ترلاسه کولو لپاره يو مشر مجبوره دئ چي په جنګي ډګرونو کي زړورتوب وښيي، دا د مشرتوب د لاسته کولو لپاره يوه ضروري کوالټي ده. (بارت، مخ ۷۴).

د افغانستان د تاريخ بل مشهور ليکوال فيرير پخپل کتاب (د افغانانو تاريخ) کي ليکي: د شير سرخ په جرګو کي افغان مشران پدې قانع ول چي د ايرانيانو سره د افغان ملت «يو ځايتوب» او اتحاد «ناممکن» دئ، او بايد د خپل ملت لپاره خپله «يو مشر او دولت» وټاکي (مخ، ۶۸). فيرير د خپل کتاب په بل ځای کي کاږي: د احمد شاه حکومت يو «فدرالي جمهوريت» ته ډېر ورته وو، او هغه د دې فدرالي حکومت «مشر وو نه سلطان.» (مخ، ۹۵). فرير ليکي چي احمد خان ۲۵ کلن وو چي پاچا سو، او هغه د نورو اسيايي پاچاهانو غوندي شرابي، غمزيي، بي رحمه، قاتل، او په نورو بد اخلاقيو باندي ککړ نه وو. احمد شاه حاکمانو ته د خلکو خمېدل او بي حده احترام لغو کړل. فيرير زياتوي د احمد شاه طبيعت خوشحاله وو. فطرت ئي سخي وو. او خلکو په آسانه ليدلای سوای. او د جنګونو غنايم يې پر خپلو عسکرو باندي په انصاف وېشل. احمد شاه يو عادل پاچا وو، او د عدالت په اجراکولو کي بي طرفه وو (مخ، ۹۳). فيرير کاږي احمد خان تل کوښښ کاوه چي د خپلو خلکو سره په احترام چلن وکړي، او د هغوی په مخ کي مغرورانه او متکبرانه سلوک و نه کړي. هغه تل هڅه کوله چي ټولو افغانانو ته يو شاني احترام وکړي، څو د هغوی د ننګ او عزت احساساتو ته صدمه و نه رسېږي (مخ ۹۵).

لنډه دا چي احمد شاه بابا اصلي هدف:
الف- د ايرانيانو له اسارت څخه د خپل ولس ژغورل ول، او
ب- د يو مسول او جرګيي حکومت تاسيسول ول.

نور بيا

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بنې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ